

Wiaczasław Rahojsza

"Родовое гнездо" Здзьяхоўскіх

Acta Polono-Ruthenica 6, 377-385

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

VI. POLSKO-BIAŁORUSKIE POGRANICZE KULTUROWE I POWIĄZANIA LITERACKIE

Wiaczasław Rahojsza
(Białoruś, Mińsk)

„Радавое гняздо” Здзяхоўскіх

Гісторыю польска-рускіх і польска-беларускіх культурных узаемаадносін сёння нельга ўявіць без упамінання Мар’яна і Казіміра Здзяхоўскіх, а таксама іх „радавога гнязда” – мястэчка Ракаў (цяпер у Валожынскім раёне Мінскай вобласці Рэспублікі Беларусь). Ракаў – старадаўняе паселішча, пра што сведчаць стаянка эпохі неаліту, гарадзішча (мясцовая назва – Вáлы) і старажытны курган у пойме рэчкі Іслач. У афіцыйных дакументах паселішча ўпамінаецца з 1465 года, мястэчкам яно называецца з 1579 года. Аднак раскопкі, праведзеныя ў 1996 г. археолагам В. Шаблюком, адносяць пачатак жыцця ў паселішчы прынамсі на сто год раней за першую дату. Валодалі Ракавам папераменна Кяжгайлы, Сангушкі, Салагубы. У канцы ХУІІ – пачатку ХУІІІ стст. тут асталяваліся дамінікане, крыху пазней – базыляне (адна з ракаўскіх вуліц – 8 Сакавіка – яшчэ нядаўна насіла назву Дамініканскай). Пры базылянскім манастыры былі свая бібліятэка і архіў, тут працавалі брацкая школа і шпіталь, было арганізавана брацтва святой Ганны, бяздомныя знаходзілі прытулак у багадзельні. Тады ж у Ракаве працавала друкарня, праходзілі пасяджэнні падкаморскіх (зямельных) і гродскіх (замкавых) судаў. У 1701 г. Салагубы атрымалі ад караля Аўгуста ІІ грамату на ўсталяванне двух кірмашоў (Ракаўскі рынак працуе і цяпер – па суботах і нядзелях). Пасля таго, як у выніку другога падзелу Рэчы Паспалітай (1793 г.) Ракаў апынуўся ў складзе Расійскай імперыі, Екацярына ІІ падаравала яго князю Мікалаю Салтыкову. Менавіта ён у 1804 годзе прадаў мястэчка Ваўжынцу Здзяхоўскаму.

З таго часу і да 1939 г. Ракавам, разам з суседнім фальваркам Паморшчынай (дзе знаходзіўся вялікі бровар) і маёнткам Навасёлкі (цяпер

у Дзяржынскім раёне Мінскай вобласці), валодалі Здзяхоўскія, што славіліся на ўсю Міншчыну культурай гаспадарання, прымяненнем у земляробстве навейшых прылад і тэхналогій. Бацькі Янкі Купалы ў 1879–1881 гг. працавалі па найме ў Эдмунда Здзяхоўскага (1837–1901), які ў свой час скончыў Горы-Горацкі земляробчы інстытут (дарэчы, вучыўся там разам з бацькам будучага маршала Польшчы Юзэфа Пілсудскага). Пра гэта, у прыватнасці, распавёў Янка Купала ў лісце да свайго пецябургскага біёграфа Л. М. Клейнбарта ад 23.XI.1927 года: „Отец мой в 1879 г. женился на Бенигне Ивановне Волосевич, родом из фольв. Нешота, около м-ка Рубежовичи, Минск. губ..., отделился от семьи и пошел служить в Поморщину около Ракова (Минск. губ.) к помещику Здеховскому, отцу братьев Здеховских, из которых в настоящее время в Польше один – профессором (был и министром), а другой – романист, литератор. Из Поморщины отец снова переходит на аренд. землю в фольв. Вязинка пом. Замбжицкого Радошк. вол. Вилейск. у. Виленск. губ.”¹ Відавочна, бацькі Янкі Купалы пераехалі ў Вязынку недзе ў канцы 1881 г. ці ў самым пачатку 1882 г. (арандатараў звычайна наймалі на тры гады, пераязджалі ж яны з месца на месца звычайна пад вясну, калі памалоцяць збожжа). Таму можна зразумець ракаўцаў, якія шкадуюць, што не хапіла ўсяго некалькі месацаў, каб Ракаў стаў месцам нараджэння класіка беларускай літаратуры... Эдмунд Здзяхоўскі веў гаспадарку згодна рэкамедацый тагачаснай сельскагаспадарчай навукі. Відаць, гэтыя рэкамедацыі засвоілі і бацькі будучага беларускага песняра, а праз іх – і падлетак Ясь, які, як вядома, да канца жыцця захаваў любоў да працы на зямлі, уменне працаваць на ёй.

Зручнае размяшчэнне Ракава, дазвол на кірмашы садзейнічалі развіццю гандлю. Вялікія радовішчы высокакаснай гліны паспрыялі ўзнікненню тут (яшчэ ў ХУІ ст.) ганчарства. З часам расквітнелі розныя рамёствы. Ужо ў ХІХ ст. Ракаў, тагачасны валасны цэнтр, славіўся на ўсю тагачасную Беларусь–Літву вырабам розных ганчарных рэчаў (кафля, кухоннае начынне, дзіцячыя цацкі), сельскагаспадарчых машын (сячкальні, арфы, малатарні). Тут былі набудаваны млыны, цагельня, тартак, гарбарня бровар пошта (будынак, на жаль, нядаўна згарэў), адкрыты народнае вучылішча (1863 г.), царкоўнапрыходская і рамесныя школы (80-я гг.). У 1897 г. у Ракаве налічвалася 3640 жыхароў. Акрамя беларусаў і палякаў, у Ракаве жыло шмат яўрэяў, якія знайшлі тут прытулак яшчэ з ХВІ–ХВІІ стст. Вось што, у прыватнасці, пісала пра Ракаў газета „Наша ніва” ў 1911 годзе: „Мястэчка гэтае, закінутае ў глухі і неўраджайны кут, не маючы надзеі пракарміцца з зямлі, прымушана было заняцца другой работай.

¹ Янка Купала, *Звор твораў*: У 7-і т. 7, Мінск 1976, с. 415.

Гандаль і рамёсла працвітаюць тутака болей, чым па другіх нашых мястэчках. Мяшчане жывуць найболей ганчарствам, кравецтвам, вырабам арф, сальніцтвам. Ганчарных майстэрняў ёсць 12–15; зарабляюць у іх людзі нядрэнна (ад 1 да 3 руб. у дзень). Таксама някепскі заробтак дае гандаль свіньмі. Некаторыя сальнікі на гэтам разбагацелі і пакуплялі сабе дамы. Ганчарствам, сальніцтвам і кравецтвам займаюцца хрысціяне, а малатарні і арфы вырабляюць жыды. Ракаўскія арфы славяцца на ўвесь Мінскі павет, ды нават ідуць за межы яго... Пры самым мястэчку ёсць двор паноў Здзяхоўскіх. Цікавы ён тым, што ў ім ёсць вельмі старасвецкія акопы, – як кажуць, яшчэ ад паганскіх часоў, і тутака, быццам, стаяла калісьці беларуская ці літоўская паганская бажніца”.²

Ракаў – адзін з цікавых культурных цэнтраў на тэрыторыі Беларусі. Духоўнае жыццё тут калісьці праходзіла ў межах розных канфесій – праваслаўнай, уніяцкай, каталіцкай, іўдзейскай, пра што, дарэчы, сведчаць, тры асобныя тутэйшыя могілкі: праваслаўныя („рускія”), каталіцкія („польскія”), яўрэйскія. Ракаўскі інтэрнацыянальны некропаль захоўвае прах многіх выдатных людзей, Так, на каталіцкіх могілках пахаваны вядомы ў свой час кампазітар Міхал Грушвіцкі (1828–1904), які пісаў музыку на словы Уладзіслава Сыракомлі, продкі вядомага амерыканскага палітолага Збігнева Бжэзінскага і інш. На праваслаўных могілках знайшлі вечны спачын вядомыя украінскія оперны спявак, заслужаны артыст Украіны Вячаслаў Кабржыцкі (1906–1985), пісьменніца Тамара Чабан (1952–1992), краязнавец Васіль Налецкі (1919–1997), журналістка Вольга Налецкая (1954–1989)... І сёння тут функцыянуюць Праабражэнская царква (перабудавана ў 1793 г. са старога уніяцкага сабора) з арыгінальнай брамай-званіцай (пабудавана ў 1886 г. гонар 25-годдзя вызвалення сялян ад прыгоннага права), вялікі мураваны касцёл (пабудаваны ў пачатку XX ст. на месцы драўлянага, пастаўленага ў 1824 г.) з капліцай на каталіцкіх могілках (зроблена на сродкі Здзяхоўскіх). На жаль, не захавалася яўрэйская сінагога. Яе 4 лютага 1942 г. спалілі нямецка-фашысцкія захопнікі. У той дзень у ракаўскім гэта было знішчана каля тысячы яўрэяў (на тым месцы цяпер знаходзіцца помнік ахвярам халакосту). Ракаўцам не былі чужыя і навукі, у тым ліку – прыродазнаўчыя. Па некаторых звестках, „у Ракаве ў 20-х гадах збіраўся гурток інтэлектуалаў «Кола Рагойшы». Гэта было навуковае таварыства, якое займалася дзіўнай праблемай, што называецца сёння радыёфізікай. Людзі ў той час лічылі, што ў выніку скрыўленасці прасторы радыёхвалі могуць вяртацца. Значыць, можна лавіць радыёхвалі з мінулага і

² „Наша Ніва”, 1911, № 35.

будучага”.³ Дарэчы, гэты факт лёг у аснову вядомай сёння песні барда Міхася Анемпадыстава „Настаўнік Рагойша...”⁴ Поліэтнічны і полікультурны Ракаў з’яўляецца радзімай яўрэйскага крытыка і літаратуразнаўца Уры Фінкеля (1896–1957), які, па словах Кузьмы Чорнага, „варты вялікай пашаны”. Тут у пачатку 20-х гг. жыў папулярны польскі раманіст Сяргей Пяэцкі (1901–1964), падзеі, што адбываліся ў тагачасным Ракаве і яго ваколіцах, адлюстраваны ў ягоным рамане *Каханак Вялікай Мядзведзіцы*, іншых творах. З Ракавам цесна звязана жыццё і творчасць пасляваеннага пакалення многіх беларускіх пісьменнікаў, мастакоў, вучоных, артыстаў, дзяржаўных дзеячаў – крытыкаў і літаратуразнаўцаў Яўгена Гарадніцкага, Таццяны Кабржыцкай, Язэпа Янушкевіча, Вячаслава Рагойшы, прэзаіка Івана Клімянкова, перакладчыка Валянціна Рабкевіча (1937–1995), опернага спевака, заслужанага артыста Беларусі Вінцэнта Бруя (1912–1985), драматычнага акцёра, заслужанага артыста Беларусі Рыгора Шацькі, вядомага эстраднага спевака Яраслава Еўдакімава, жывапісца, прэзідэнта Беларускай акадэміі выяўленчага мастацтва Фелікса Янушкевіча, скульптара Валерыя Янушкевіча, мовазнаўцы Зінаіды Зяневіч, матэматыка, прафесара БДУ Мікалая Мяцельскага (1914–1996), фізіка-атамшчыка, загадчыка лабараторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Казіміра Янушкевіча, намесніка міністра замежных спраў Беларусі Валянціна Вялічкі, міністра прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Беларусі Лявонція Харужыка і інш. На інтэлектуальнае жыццё сучаснага Ракава ўплывае і тое, што сёння ён фактычна стаў цэнтрам новай курортна-аздраўленчай зоны, у якую ўваходзяць звыш дзесятка дзіцячых летнікаў, сотні прыватных лецішчаў, а таксама санаторый „Аксакаўшчына” з Рэспубліканскім інстытутам радыяцыйнай медыцыны, санаторый-прафілакторый „Іслач” Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Дом творчасці Саюза беларускіх пісьменнікаў „Іслач” імя В. Дуніна-Марцінкевіча. Па сутнасці, усе буйнейшыя сучасныя беларускія пісьменнікі і вучоныя ведаюць Ракаў, не аднойчы бывалі і бываюць тут...

Аднак вернемся да постацяў братоў Здзяхоўскіх, Казіміра і Мар’яна, пра якіх прыгадваў у сваіх біяграфічных нататках Янка Купала. Казімір Здзяхоўскі (1878–1942) пастаянна жыў і працаваў у радавым ракаўскім маёнтку. Сядзібны дом быў драўляны, аднапавярховы, з вялікай верандай. Шматлікія пакоі ўпрыгожвалі мэбля з чачоткавай бярозы, арыгінальныя мастацкія палотны. У доме-палацы стаяла фартэпіяна, адзін з пакояў быў адведзены пад бібліятэку з сотнямі кніг на польскай,

³ Сяргей Шапран, *Фігі из Народного альбома*. „Імя”, 1998, 9 января.

⁴ Тэкст песні гл.: „Наша ніва”, 1999, 29 сакавіка, с. 15.

французскай, рускай і нямецкай мовах. Маёнтак агароджваў тын з ліпавымі і тапалёвымі прысадамі, на ягоную тэрыторыю можна было трапіць праз мураваную браму з высокімі калонамі. У свой час Казімір скончыў Мінскую гімназію і Маскоўскі ўніверсітэт. У Ракаве ён кіраваў вялікай гаспадаркай і займаўся літаратурнай творчасцю. Яго як таленавітага празаіка ў свой час заўважыла і падтрымала Эліза Ажэшка, якая ў 1908 годзе прыезджала ў Ракаў і назвала мястэчка „Паўночнымі Афінамі”. Сапраўды, дзякуючы Казіміру і яго брату Мар’яну Ракаў стаў адным з асяродкаў культурнага жыцця Літвы (так у свой час называлі Мінскую, Гродзенскую і Віленскую губерні Беларусі). Сюды на гасцінны агеньчык праездам з Польскага каралеўства ў Маскву ці Пецябург (або наадварот) завіталі вядомыя польскія і рускія дзеячы культуры, з’язджалася (асабліва ў летні час) ваколічная шляхта, прыходзілі лісты з многіх месц Расійскай імперыі і замежжа. Тады ў пакоях палаца Здзяхоўскіх гучалі музыка, песні, вяліся зацікаўленыя размовы пра літаратуру, мастацтва, палітыку... Такая духоўная атмасфера, несумненна, садзейнічала творчасці. Казімір Здзяхоўскі ў Ракаве напісаў раманы *Перамены* (1906), *Зарыва* (1908), *Анора* (1912), *Крэсы* (1920), *Злачынства* (1922) і інш., у якіх адлюстраваны асобныя моманты з гісторыі Беларусі (паўстанне 1863 г., рэвалюцыя 1905–1907 гг. і інш.), паказаў жыццё дробнай (засяцкавай) шляхты, беларускага і польскага сялянства на пераломе двух стагоддзяў. У 1942 годзе за сувязь з партызанамі фашысты закатавалі Казіміра ў Асвенціме...

Выключна цікавай асобай з’яўляецца Мар’ян Здзяхоўскі (1861–1938), прафесар Ягелонскага (Кракаў), прафесар і рэктар (у 1925–1927 гг.) Віленскага ўніверсітэтаў, правадзейны член Польскай акадэміі навук, Венгерскай акадэміі ведаў, адзін з заснавальнікаў кракаўскага „Славянскага клуба” і яго друкаванага органа „Świat Słowiański”. Ён таксама скончыў Мінскую гімназію, пасля чаго вучыўся ў Пецябургскім і Дэрпцкім (Тартускім) ўніверсітэтах, стажыраваўся ў Заграбе і Жэневе. Мар’ян Здзяхоўскі, як вядома, стаў заснавальнікам польскай кампаратывістыкі і славістыкі як асобных галін літаратуразнаўчай навукі, своеадметным філосафам. Яму належаць звыш дваццаці ґрунтовных манаграфій, прысвечаных польскай, рускай і заходнееўрапейскай літаратурам, сувязям польскай літаратуры з усходне- і паўднёваславянскімі. Гэта – *Месіяністы і славянафілі: Нарысы па псіхалогіі славянскіх народаў* (1888), *Байран і яго век* (Т. 1–2; 1894–97), *Погляды Красінскага* (1912), *Песімізм, рамантызм і асновы хрысціянства* (Т.1–2; 1914), *Рускія ўплывы на польскую душу* (1920), *Уладзіслаў Сыракомля: Літоўска-беларускі элемент у творчасці польскай* (1924), *Рэнесанс і рэвалюцыя* (1925), *Ад Пецябурга да Ленінграда* (1934), *Прывід*

будучыні (1938) і інш. Пісаў Здзяхоўскі пераважна на польскай мове, асобныя працы напісаны ім на нямецкай і французкай мовах. Пад псеўданімам М. Урсин (бачыцца тут слова „русін” з перастаўленымі дзвюма першымі літарамі) пісаў і друкуваўся таксама і на рускай мове.

Як падкрэслівалі сучаснікі, Мар’ян Здзяхоўскі ўяўляў сабою той тып „крэсоўца”, які заўсёды больш гарнуўся да родных мясцін, да Беларусі-Літвы, чым да этнаграфічнай Польшчы. Беларусь, на якой нарадзіўся і якая дала яму гімназічную адукацыю, дапамагла яму стаць адным з нямногіх для свайго часу спалучальных звенняў паміж рускай і польскай культурамі. Беларуская ж мова Ракава і ягоных ваколіц (дарэчы, вельмі блізкая да сучаснай літаратурнай) дапамагла Здзяхоўскаму адносна лёгка і грунтоўна авалодаць мовай рускай. Беларускія ж казкі і песні пасадзейнічалі больш тонкаму спасціжэнню рускага фальклору і рускай народнай душы, а затым – і рускай літаратуры. У выніку ўсяго гэтага ў польскай прэсе Здзяхоўскі апублікаваў дзесяткі прац, прысвечаных рускай літаратуры, упывам асобных рускіх пісьменнікаў, найперш Л. Талстога, на духоўнае жыццё Польшчы і ўсёй Заходняй Еўропы З другога боку, у рускай перыёдыцы, а таксама ў пецярбургскім часопісе „Краі”, што выходзіў па-польску, ён друкаваў артыкулы, якія знаёмілі расійскую літаратурную грамадскасць з асаблівасцямі польскай літаратуры, філасофіі, асобнымі ідэйнымі пошукамі польскай інтэлігенцыі.

У апошняе пятнаццацігоддзе ў Польшчы назіраецца сапраўдны рэнесанс Мар’яна Здзяхоўскага: перавыдаюцца ягоныя працы, пішуцца і абараняюцца дысертацыі па яго творчасці, выходзяць шматлікія артыкулы і асобныя манаграфіі пра яго. З апошніх грунтоўнасцю матэрыялу і аб’ектыўнасцю аналізу вылучаецца вялікае праца вядомага даследчыка польска-ўсходнеславянскіх літаратурных сувязей прафесара Базыля Белаказовіча *Мар’ян Здзяхоўскі і Леў Талстой*.⁵

У біяграфіі Мар’яна Здзяхоўскага надзвычай цікавыя старонкі яго сувязей з Львом Талстым, з якім ён перапісваўся ў 1895–1908 гг., да якога выправіўся ў Ясную Паляну менавіта з Ракава ў 1896 годзе (сустрэча адбылася 28 жніўня 1896 г.). Вядомыя восем лістоў Здзяхоўскага да Талстога, на чатырох з іх месцам адпраўкі пазначана: „Почтовая станция Раков Минской губернии” (дарэчы, з Ракава пасланы да Талстога першы ліст, 12 жніўня 1895 г., і апошні – 9 верасня 1908 г.). Талстой двойчы адпісваў Здзяхоўскаму, пасылаючы ліст на адрас: „Минская губерния, почтовая станция Раков. Помещику Марьяну Здзеховскому”. Цікава, што ў той час лісты з Ракава да Яснай Паляны даходзілі за два-тры дні...

⁵ Bazyli Białokozowicz, *Marian Zdziechowski i Lew Tolstoj*, Białystok, Łuk 1995.

Повадам да перапіскі Здзяхоўскага з Талстым паслужыла наступная акалічнасць. У сёмым нумары пецярбургскага часопіса „Северный вестник” літаратуразнавец надрукаваў вялікі артыкул *Рэлігійна-палітычныя ідэалы польскага грамадства*. У артыкуле з агульнахрысціянскіх пазіцый (сам Здзяхоўскі быў глыбока веруючым чалавекам) асвятляліся пошукі палякамі грамадскага ідэалу, выказваліся погляды на польскі патрыятызм, каталіцкую рэлігію і г. д. Цэнзура, нягледзячы на асцярожнасць выказванняў аўтара, парэзала артыкул, амаль на палову яго скараціла. Тады Здзяхоўскі надумаў надрукаваць артыкул цалкам у выглядзе брашуры за мяжой. А каб надаць публікацыі вагу і зацікавіць ёю чытачоў, вырашыў звярнуцца да Талстога з просьбай напісаць на яе водгук, каб апублікаваць яго ў выглядзе прадмовы. Як толькі Талстой атрымаў ліст з Ракава, ён адразу прачытаў, па яго словах, „вельмі цікавы артыкул аб рэлігійна-палітычных поглядах польскага народа” і вырашыў адказаць тады яшчэ невядомаму адрасату. Над адказам пісьменнік працаваў грунтоўна. Вядомы чатыры варыянты ліста Талстога да Здзяхоўскага. Артымаўся, па сутнасці, не проста ліст-адказ, а своеасаблівы артыкул, прысвечаны растлумачэнню поглядаў Талстога на патрыятызм. Канчатковы варыянт ліста пазначаны 10 верасня 1895 г. і высланы на ракаўскі адрас Здзяхоўскага (у прыпісцы да свайго ліста той паведаміў, што затрымаецца ў Ракаве да 15–20 верасня).⁶ Ён з’явіўся значнай грамадскай падзеяй для свайго часу. Гэта было „першае афіцыйнае выказванне Талстога па польскаму пытанню” (Б. Белаказовіч). Ужо таму ён мае вялікае значэнне ў гісторыі руска-польскіх літаратурна-грамадскіх узаемадчынненняў. У сваім лісце, свядома прызначаным для публікацыі, Талстой адкрыта выказаў „отвращение, негодование к тем диким и глупым мерам русских правительственных лиц, которые употребляются против веры и языка поляков”. Аднак, як ні дзіўна, віноўнікам гэтага пісьменнік лічыў... патрыятызм. Прычым, ён не бачыў аніякай розніцы паміж патрыятызмам (дакладней – шавінізмам) нацыі пануючай (рускай) і нацыі прыгнечанай (польскай). У духу сваёй тэорыі непраціўлення злу насіллем Талстой заклікаў падаўляць у сябе пачуццё патрыятызму, якое вядзе да барацьбы за нацыянальнае вызваленне, і раствараць яго ў ідэі ўсеагульнай хрысціянскай любові.

Ліст Талстога ў выглядзе прадмовы ўвайшоў у брашуру М. Урсина (М. Здзяхоўскага) *Религиозно-политические идеалы польского общества*, выдадзеную ў красавіку 1896 г. у Лейпцыгу. У хуткім часе ён быў перадрукаваны шэрагам польскіх выданняў у Варшаве, Кракаве, Познані,

⁶ Тэкст ліста гл.: Л. Н. Толстой, *Полн. Собр. Соч.*: В 90 т. т. 68, Москва 1954, с. 165–172.

Львоўе і іншых гарадах, перакладзены на англійскую і нямецкую мовы, выйшаў асобным выданнем на мове арыгінала ў Берліне. Пасланне вялікага рускага пісьменніка да Мар'яна Здзяхоўскага не магло не быць заўважана ў рускіх афіцыйных колах. Яно выклікала новую ўспышку траўлі пісьменніка з боку рэакцыйных урадавых выданняў, абвінавачванне яго ў касмапалітызме, русафобіі, паланафільстве і іншых „грахах”. У сваім лісце Талстой не згадзіўся з асобнымі думкамі Здзяхоўскага, выказанымі ў артыкуле ў „Северном Вестнике”. Таму апошні палічыў патрэбным у новым лісце да пісьменніка растлумачыць некаторыя свае палажэнні. Так завязалася перапіска, якая – з перапынкамі – доўжылася да 1908 г. У адным з лістоў Здзяхоўскі, у прыватнасці, паведамляў пра святкаванне ў Кракаве сотай гадавіны з дня нараджэння Пушкіна: „Это был праздник, на котором мы скорее чествовали русскую литературу и Льва Толстого”. Дарэчы з Кракава была паслана прывітальная тэлеграма ў Ясную Паляну. У апошнім лісце да аўтара *Вайны і міру* (пасланым, як ужо адзначалася, таксама з Ракава) Здзяхоўскі сардэчна вітаў пісьменніка з 80-годдзем з дня нараджэння, называў яго „дорогим учителем”. Разам з тым ён прыгадваў сустрэчу ў Яснай Палане ў жніўні 1896 года, падкрэсліў тое „глубокое наслаждение”, якое неаднойчы дастаўлялі яму творы вялікага рускага мастака слова. Прыгадаў Здзяхоўскі і свой вялікі артыкул пра раман пісьменніка „Уваскрэсенне”, надрукаваны ў кракаўскім часопісе „Czas” у 1900 г.

Леў Талстой, мяркуючы на яго асобных выказваннях, раскіданых у прыватных лістах і дзённікавых запісах, высока цаніў Мар'яна Здзяхоўскага, яго веды і культуру, з павагай ставіўся да яго патрыятычных пачуццяў, ідэйных перакананняў. Калі паўстала пытанне, хто б з польскіх дзеячаў культуры выказаўся пра Талстога ў *Международном толстовском альманахе* (М., 1909), то сам пісьменнік назваў прозвішча літаратара з Ракава Мар'яна Здзяхоўскага...

Культурныя традыцыі Ракава і Ракаўшчыны, у станаўленне якіх значны ўклад унеслі браты Здзяхоўскія, працягваюцца і развіваюцца далей. Вышэй называліся прозвішчы звязаных з Ракаўшчынай асоб, якія ўнеслі і ўносяць значны ўклад у беларускую і ўсю славянскую навуку і культуру. Па ініцыятыве аўтара гэтых радкоў у сярэдзіне 90-х гг. XX ст. з ракаўцаў і выхадцаў з Ракава быў створаны Грамадскі камітэт Ракаўскіх чытанняў, які рэгулярна, раз у два гады, пачаў ладзіць навуковыя канферэнцыі – Ракаўскія чытання. Канферэнцыі праходзяць у памяшканні Ракаўскай сярэдняй школы, на іх прысутнічаюць настаўнікі, інтэлігенцыя і ўвогуле зацікаўленыя жыхары Ракава, але асноўны кантынгент слухачоў – вучні старэйшых класаў. Першыя, рэспубліканскія, Ракаўскія чытання, прысвечаныя гісторыі і культуры Ракава, адбыліся ў 1996 годзе. Другія,

ужо міжнародныя, былі прысвечаны 90-годдзю наведання Ракава Элізай Ажэшка (1998) і акрэсліваліся пэўнай тэматыкай: „Ракаўскія «Паўночныя Афіны»: Мар’ян Здзяхоўскі, Эліза Ажэшка і праблемы культурных кантактаў народаў Цэнтральнай і Цэнтральна-Усходняй Еўропы”. Трэція міжнародныя Ракаўскія чытанні (2000) мелі таксама сваю тэматыку: „Поліэтнічная культура заходнебеларускага мястэчка (на рпыкладзе Ракава)”. На ўсіх трох навуковых канферэнцыях гучалі даклады, прысвечаныя жыццю і творчасці Мар’яна Здзяхоўскага. Скажам, на трэціх Ракаўскіх чытаннях з цікавасцю былі ўспрыняты даклады Базыля Белакозовіча „Мар’ян Здзяхоўскі і Леў Талстой (паводле перапіскі)” і прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск) Сяргея Чубакова „Водгук Льва Талстога на лісты з Ракава”. Разам з тым, як гэта відно з назвы канферэнцыі, асаблівая ўвага творчай дзейнасці Мар’яна Здзяхоўскага была аддадзена на Ракаўскіх чытаннях 1996 года. Так, Базыль Белакозовіч прааналізаваў арыгінальныя меркаванні Здзяхоўскага пра байранізм Пушкіна і Міцкевіча, доктар філасофскіх навук Уладзімір Конан спыніўся на кніжцы Здзяхоўскага пра Сыракомлю і ацэнцы яе беларускім крытыкам У. Самойлам, аўтар гэтых радкоў засяродзіўся на ўкладзе Здзяхоўскага ў еўрапейскае славяназнаўства і кампаратывістыку. Дацэнт Таццяна Кабржыцкая расказала пра сувязі Здзяхоўскага з Украінай і ўкраінскай культурай, кандыдат філалагічных навук Язэп Янушкевіч – пра Ракаў часоў Здзяхоўскіх, кандыдат гістарычных навук Эдвард Зайкоўскі – пра этнічную гісторыю Ракаўшчыны. Аспірант Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Пятро Рагойша падрабязна распавёў пра гісторыю прыезду Элізы Ажэшкі ў Ракаў у жніўні 1908 года. Дарэчы, у гонар той падзеі падчас чытанняў на будынку Ракаўскага сельскага клуба (на тым месцы калісьці стаяў дом Здзяхоўскіх) была адкрыта мемарыяльная дошка. Гучала на чытаннях і паэтычнае слова. Свае вершы пра Ракаў прачыталі вядомы беларускі вучоны і паэт Алег Лойка і – экспромт-акраверш на англійскай мове – знакамітая перакладчыца беларускай паэзіі на англійскую мову, паэтэса з Лондана Вера Рыч...

І яшчэ пра адну грамадскую ініцыятыву ў радавым гняздзе Здзяхоўскіх варта сказаць. У 2000 годзе пабачыла свет культурнаасветнае выданне Ракаўскага краю – газета „Ракаўскі шлях” (рэдактар-выдавец Вячаслаў Рагойша). Выйшла дагэтуль пяць нумароў фарматам А 4 на чатырох старонках (N 5 – на васьмі старонках). Газета асвятляе найбольш цікавыя з’явы сённяшняга і мінулага культурнага жыцця Ракаўшчыны, змяшчае матэрыялы па гісторыі, этнаграфіі, рэлігіі Ракаўскага краю, публікуе арыгінальныя здымкі і г.д. На яе старонках не аднойчы ўпамінаецца і прозвішча Здзяхоўскіх...